

IS A. VIENUOLIO LEGENDŲ POETIKOS

Juozas STONYS

Ankstyvasias A. Vienuolio legendas yra specialiai nagrinėjusi J. Žekaitė, vėlesniasias — J. Mališauskas¹. Apskritai, bendra šių kūrinių prasmė pakankamai nušviesta, išaiškinta. Minėtuose darbuose atskleista ir nemaža poetikos bruožų. Tačiau, suprantama, aiškinantis legendų poetinį savytumą, kai kuriuos dalykus galima ir plačiau liesti. Ypač įdomu paanalizuoti A. Vienuolio legendų poetinių priemonių sistemą, savitą jų vaizdų sandarą.

Kaip žinoma, legenda, padavimas — mėgstama A. Vienuolio kūrybinė forma. Būtent legendomis („Amžinasis smuikininkas“, „Užkeiktieji vienuoliai“) jis pradėjo savo kelią literatūroje. Ir šios legendos tapo klasikiniais, reprezentaciniais jo kūriniais — seniai imtos minėti šalia kitų lietuvių beletristikos pavyzdžių. Gal sėkmingo literatūrinio debiuto prisiminimai, gal, apskritai, pati talento prigimtis laikas nuo laiko vis grąžindavo A. Vienuolį prie šio žanro. Daugiau kaip per 50 literatūrinio darbo metų šio žanro kūrinių rašytojui susirinko gerokas pluoštas, ir 1957 m. jis išleido atskirą „Padavimų ir legendų“ knygą, sudėdamas čia labiausiai pavykusius. Nors ir vėlesniosios legendos bei padavimai neretai sublyksi ryšiomis A. Vienuolio talento spalvomis, vis dėlto jos apskritai nepasiekia pirmųjų meninio įtaigumo. Tik gal „Platelių ežero paslaptis“ artėja prie „Amžinojo smuikininko“ ir „Užkeiktųjų vienuolių“ lygio. Todėl, norint išsiaiškinti A. Vienuolio legendų poetikos ypatybes, daugiausia tenka kreiptis į pirmuosius rašytojo kūrinius.

Minėtoje 1957 metais pasirodžiusioje knygoje surinktus kūrinius A. Vienuolis įvardijo padavimais ir legendomis, tačiau niekur nepažymėjo, kuriems jis taiko pirmąjį, o kuriems antrąjį žanrinį apibūdinimą. Rašytojas tikriausiai nebus daręs tarp jų didelio skirtumo. Tik gal, rašydamas pavadinime abu žodžius, jis „padavimą“ daugiau siejo su Lietuvos temas liečiančiais kūriniais, o „legendą“ su Kaukazu, nes „legenda“ taip tvirtai tradiciškai priaugo prie „Amžinojo smuikininko“ ir „Užkeiktųjų vienuolių“, kad ausiai būtų neįprasta girdėti šiuos kūrinius vadinant Kaukazo padavimais, kaip ir panašių V. Krėvės kūrinių apie Dainavos senovę nevadi-

¹ J. Žekaitė, A. Vienuolio kūryba iki 1917 metų, „Literatūra ir kalba“, II, V., 1957; J. Mališauskas, A. Vienuolio tarybinio laikotarpio kūryba (kand. disertacija), VU MB Rankraščių skyrius, f. 76, Nr. 1127.

name „legendomis“, nors tai iš esmės nieko nekeistų. Iš tiesų vargu ar įmanoma surasti esmingesnį skirtumą tarp legendos ir padavimo. Jei tai ne tapatingos sąvokos, tai bent artimi sinonimai. Gal legendai būdingesni antgamtiniai, fantastiniai motyvai, o padavimas lyg arčiau laikosi istorijos, buities? Tačiau juk fantastiniai elementai gali eiti kartu su istorinėmis ir buitinėmis realijomis. Trumpumo dėlei visus čia apžvelgiamus A. Vienuolio kūrinius vadinsime legendomis.

XIX ir XX a. literatūrinė legenda remiasi vienu iš dviejų šaltinių — viduramžių legenda ar tautosaka. Pirmasis jų iš esmės reiškia tai, ką paprastai turime galvoje, prisiminę M. Valančiaus „Šventųjų gyvenimus“. Tai beletrizuoti krikščioniškos moralės, etikos, religingumo pavyzdžiai. Jei šis šaltinis davė medžiagos romantikų literatūrinei legendai, tai vėliau jis, aišku, nebeteko reikšmės, ir, jei iš jo kartais ir buvo semiamasi medžiagos, tai neretai ji buvo traktuojama naujai, atsisakant viduramžių pasaulėžiūros (pavyzdžiui, G. Kelerio „Septynios legendos“, 1872). Tačiau didžiausias literatūrinės legendos šaltinis — tai folkloras, tebemaitinantis šį žanrą iki šiol ir, tiesą sakant, kažkada didele dalimi suformavęs pačius „šventųjų gyvenimus“ — viduramžių krikščioniškas legendas. Tautosakinis mitas, padavimas, sakmė, net stebuklinė pasaka daugiausia lėmė literatūrinės legendos poetiką, suklostė jos vaizdų sistemą. Tai būdinga ir lietuvių literatūrinės legendos geriausiems pavyzdžiams — A. Vienuolio, V. Krėvės atitinkamiems kūriniams. Tačiau folkloras literatūrinėje legendoje savotiškai transformuojamas; apskritai, naudojimosi liaudies kūryba būdas lemia esmines legendos ypatybes.

Pirmiausia literatūrinėje legendoje iš esmės keičiasi autoriaus santykis su skaitytoju ir vaizduojama medžiaga. Tautosakinė legenda, padavimas, mitas ir pan. yra savotiškas kokio nors reiškinių „paaiškinimas“, „praeities“ atpasakojimas: iš kur atsirado šis ar anas kalnas, ežeras, kadėl jis būtent toks, o ne kitoks ir t.t. Legenda (skirtingai nuo pasakos) paprastai liečia geografiškai ir istoriškai konkrečius daiktus; jos veiksmo vieta ir laikas visada daugiau ar mažiau apibrėžti. Jei laiką legenda gali nurodyti ne tokį tikslų, pasitenkindama santykinio („tada ir tada, kai dar buvo tas ir tas“), tai jos veiksmo vietą norėdami galėtume susirasti ir šiuolaikiniame žemėlapyje. Legenda — tai savotiška kokio daikto ar reiškinių „istorija“. Visa tai perėmė ir literatūrinė legenda, tačiau su esminiu skirtumu. Jei tautosakinės legendos kūrėjui ir pasakotojui „paaiškinimas“, „istorija“ buvo dalykai, kuriais jis pats galėjo tikėti ir jais tikino klausytoją, tai literatūrinės legendos autorius nei pats jais tiki, nei kitų tikina. Kam, iš tiesų, skaitant „Amžinąjį smuikininką“, ateis į galvą mintis, kad Kistynų tarpukalnės istorija buvo kaip tik tokia, kaip ją atpasakojė A. Vienuolis, o tuo labiau kas galės pamanyti, kad pats autorius ja tikėjo. Niekas taip pat negali suabejoti, jog „Gilšės“ bei „Užkeiktos mergos“ autoriui tam tikro

ežero ir akmens atsiradimo „paaiškinimas“, „istorija“ buvo ne kas kita, kaip graži fikcija. Taigi, kas tautosakinėje legendoje buvo (ar bent galėjo būti) kažkada tikra, literatūrinėje ištisai tapo sąlygiškumu, konstrukcija, žaidimu. Kurdamas legendą, rašytojas tarsi žaidžia su skaitytoju, kaip kad vaikai žaidžia, sakysim, karą — vieni kitiems siūlo tikėti nesamais dalykais, tačiau tuo pačiu neužmiršti, kad tai vis dėlto žaidimas.

Visa tai būdinga ne tik legendos perėjimui iš tautosakinės formos į literatūrinę. Laikui bėgant, apskritai keitėsi autoriaus ir skaitytojo tarpusavio santykiai, taip pat santykiai su vaizduojamąja medžiaga. Mes kitaip suprantame „Iliados“ ir „Odisejos“ vaizduojamus įvykius, negu eilinis antiikinės Elados graikas. Jie mums kitaip autentiški, negu buvo anų laikų žmogui. Jei šių kūrinių siužetas, motyvavimas tais laikais buvo suprantamas daugiau ar mažiau raidiškai, tai mūsų laikų žmogus juos aiškinasi labai apibendrintai, sąlygiškai, suvokdamas kaip tam tikrą poetinę konstrukciją. Ypač tai liečia mitologiją, fantastiką. O juk ir Achilas, ir Odisejas daugeliui graikų tikriausiai buvo autentiški asmenybių portretai. Tuo tarpu mūsų dienų literatūros, vaizduojančios kasdienybę, siužetas ir žmonės skaitytoją apskritai domina ne tiek savo tiksliai istoriniu autentiškumu, kiek savo visumos prasme. Šių laikų rašytojas netikina skaitytoją, kad būtent taip ir buvo, kaip aprašyta, bet svarbiausia, kad galėjo taip būti, kad aprašytų įvykių ir žmonių autentiškumą reikia suvokti labai apibendrintai, remiantis ne atskira detale, bet faktų sistemos prasme. Apskritai, naujųjų laikų literatūros kūrinys yra, tur būt, kur kas sąlygiškesnis, negu buvo praeityje; jis tapo kur kas labiau suvokiamas kaip savotiška konstrukcija ir fikcija, negu antikos laikais ir viduramžiais. Tai atspindi ilgą istorinį procesą, pertvarkiusį autoriaus ir skaitytojo požiūrį į vaizduojamąją medžiagą. Sąlyginumo stiprėjimas, suvokiant meno kūrinį, leido, be kita ko, ateiti į rašytinę literatūrą tokioms liaudies kūrybos formoms, kurios rėmėsi mitologiniu pasaulio supratimu — legendoms, sakmėms, mitams, stebuklinėms pasakoms arba jų elementams. Kai senasis pasaulio supratimas neteko savo prasmės, pačios formos imta laipsniškai suvokti kaip tam tikra meninė konstrukcija, galinti praturtinti literatūrą. Tokiu keliu ir atėjo į ją daugelis tautosakos epinių formų. Visą laiką ėjusios greta, veikusios viena kitą, liaudies kūryba ir literatūra ilgai nežengė tokio ryžtingo žingsnio, koks buvo padarytas XIX a. romantikų ir vėlesnės literatūros. Suvokdama tautosakos formų sąlyginumą, o tuo pačiu ir jų meninę vertę, literatūra įvedė jas savo apyvarton. Lietuvių kultūroje toks kontaktas atsirado tik XX a. pradžioje. Tokiomis aplinkybėmis atsirado A. Vienuolio legendos, V. Krėvės padavimai, Maironio baladės ir t.t. Tokiu pagrindu iki šiol tebeplaukia į lietuvių meną tautosakos motyvai. Literatūros ir tautosakos santykių istorijoje tai reiškia stilizacijos etapą. Liaudies kūryba į rašytinę literatūrą (ir meną) daugeliu atvejų ateina per stiliza-

ciją. O stilizacija gali iškilti tik tokiu laikotarpiu, kai labai sąmoningai suvokiamas folkloro formų sąlyginumas ir tuo pačiu jų meninė konstrukcinė vertė. Be tokio sąmoningumo stilizacija neįmanoma. Taigi stilizuoti galima tik tada, kai folkloro ypatybės jau iki tam tikro laipsnio formalizuotos, t.y. atitrauktos nuo savo esminių gyvavimo sąlygų, bent suvokiama, kad kai kurias jų galima atitraukti nuo natūralių jų egzistavimo aplinkybių.

Ir A. Vienuolio legendos yra stilizacija. Kitaip ir būti negali, nes literatūrinės legendos, padavimo, net baladės ir pasakos egzistavimas literatūroje apskritai remiasi stilizavimu. „Amžinasis smuikininkas“ bei „Užkeiktieji vienuoliai“ buvo pirmieji ryškesni sąlyginės formos kūriniai lietuvių literatūroje ir šiuo atžvilgiu gana simptomingi. Jie gimė gal ne ką anksčiau už kai kuriuos folklorinius V. Krėvės padavimus ir atspindėjo tas pačias tendencijas, kurios maždaug tuo pačiu metu pasirodė ir lietuvių poezijoje — bene ryškiausiai L. Giros kūryboje — liaudies dainų stilizacijomis. Nuo A. Vienuolio, V. Krėvės legendų ir padavimų, L. Giros eilėraščių prasidėjo ryškesnis sąmoningas folkloro ir literatūros suartėjimo etapas lietuvių kultūroje. Jei tautosaka veikia literatūrą (ir atvirkščiai), tai stilizacijos etape tų dviejų žodinio meno šakų santykiai pereina į aukštesnę pakopą. O tos pakopos rašytinė bet kurios tautos literatūra vargu ar gali išvengti, jei tik ji yra pasiekusi tam tikrą sąmoningumo laipsnį.

Stilizacija, kaip esminė literatūrinės legendos ypatybė ir net, galima sakyti, jos egzistavimo sąlyga, formuoja visą šio žanro poetiką. Kadangi stilizacija visada yra daugiau ar mažiau sąmoninga, tai folkloro bruožai rašytinėje legendoje kartais pasirodys ryškesni, negu tautosakoje. Šiuo požiūriu literatūrinė legenda neretai bus „folkloriškesnė“, negu tautosakinė. Tai gerai matyti ryškiausioje A. Vienuolio legendų ypatybėje, kurią čia pavadinsime superlatyvizmu². Tai aukščiausio laipsnio ypatybių suteikimas vaizduojamiems reiškiniams. Superlatyvizmas — tai išskirtiniai įvykiai, retos daiktų savybės ir kontrastingos spalvos. Ypač jis stiprus pirmosiose A. Vienuolio legendose, nors reiškiasi ir vėlesnėse, jei ir ne visada taip įspūdingai. Tai apskritai bruožas, būdingas daugeliui legendų, išaugusių iš tautosakos. V. Krėvės padavimuose jis ne mažiau ryškus. Superlatyvizmas legendose reiškiasi tuo, jog čia, galima sakyti, nėra vidutinybės, bent ja autorius nesiremia, jei kur su ja ir susiduria. Apskritai, kasdienybė ir vidutinybė jai nebūdinga. Paslaptینگasis smuikininkas kas vakarą išeidavo griežti ant uolos, tačiau autorius tai daugiau mini, negu tokiu grojimu domisi. Legendoje vaizduojamas tik paskutinis, lemtingasis vakaras, kai smuikavimas buvo nepaprastas, ypatingas ir būtent dėl to nepaprastumo įvyko baisioji Kistynų nelaimė. Pats smuikininkas buvo nepaprastas, labai

² Čia galima būtų vartoti ir „hiperbolizavimą“, jei jis neturėtų šalia kitų reikšmių ir deformavimo, iškreipimo prasmės. Legenda stiprina, ryškina, tačiau nedeformuoja, neiškreipia.

keistas, bent tarpukalnės gyventojams — kistynams. Kistynų tauta irgi buvo neeilinė — ji laimingiausia, Alacho mylimiausioji, tačiau tuo pačiu ir jos likimas baisiausias. „Kruvinojo keršto uoloje“ Dvalibėjus su Alibėjum pradžioje — geriausi draugai, vėliau — didžiausi priešai. „Gražuolės Lalos kalne“ ir „Platelių ežero paslapyje“ veikėjos — nepaprastos gražuolės, o jų poelgiai, nors ir priešingos moralinės prasmės, lygiai tiek pat išskirtiniai. Taigi, kur tik legenda atkreipia dėmesį, ten daiktai ir reiškiniai tarsi sužeri ryškiausiomis spalvomis.

Be anksčiau minėtų labai akivaizdžių atvejų, savotiškai būdingi pasilinksminimų, žiemų ir gėrėjimosi gamta aprašymai „Užkeiktuosiuose vienuoliuose“. Jie labai aiškiai rodo, kaip veikia superlatyvizmo dėsnis legendoje — kaip jis transformuoja vaizdą, kai susiduriama su kasdienybės medžiaga. Pažymėtina, kad visi minėti aprašymai liečia ne vienkartinius, ypatingus, išskirtinius įvykius, bet vienuolių gyvenime dažnus, bent neretus dalykus. Tačiau būdinga, jog aprašymuose tie dalykai rodomi vis intensyvesni, kol galų gale jie virsta išskirtiniais. Pavyzdžiui, pradėjęs vienuolių pasilinksminimo vaizdą ramiais, builiškai normaliais bruožais („Retkarčiais išeidavo brolija po kalnus pasivaikščioti“), rašytojas palaipsniui jį stiprina ir užbaigia ryškiausiomis superlatyvinėmis spalvomis. Vienuolių pasilinksminimas galų gale taip įsisiūbuodavo, jog „Išbaidyti iš savo lizdų ir iškile į padangę ereliai lyg stebėdamiesi raižydavo orą viršum besilinksminančių vienuolių; baikščios laukinės ožkos ir taurai būriais blaškydavosi po ledynus, nesurasdami sau vietos...“ Samprotaujant kasdieniškai, vargu ar galima patikėti, kad kiekvienas pasilinksminimas visada taip ir baigdavosi, jog net žvėrys nerasdavo sau vietos kalnuose. Tačiau legenda yra legenda, ir rašytojas ima tai, kas ryšku arba kas turi tendenciją tapti ryškiu. Žiemos aprašymas toje pačioje legendoje liečia vėl eilinius, kasdieninius dalykus, tačiau pūgos vaizdas čia irgi išauginamas iki didžiausio intensyvumo, besiribojančio vos ne su fantastika. Suprantama, kad žiemos vienuoliams ne visos būdavo tokios, tačiau autorius iš jų dažniausiai ima tai, kas ryšku, intensyvu. Ir dar vienas panašus vaizdas, einąs toje pačioje legendoje prieš minėtuosius pasilinksminimo ir žiemos vaizdus. Autorius čia rašo, jog vienuoliai kartais gėrėdavosi kalnų vaizdais žiemą. Šį vaizdą rašytojas irgi užbaigia superlatyviškai — vienuolių gėrėjimasis virsta ekstaze, nors vėl, buitiškai vertinant vaizdą, nėra abejonės, jog tokia ekstazė galėjo pasitaikyti gana retai, o gėrėtis gamta vienuoliai galėjo kur kas dažniau, nepuldami kiekvieną kartą į ekstazę. Tačiau legendai ir čia reikalinga intensyviausia spalva.

Kaip minėta, šie trys vaizdai „Užkeiktuosiuose vienuoliuose“ eina vienas po kito ir liečia kasdieninius dalykus. Tačiau visiems jiems, matome, būdingas tas pats judėjimas didžiausio intensyvumo link. Taigi superla-

tyvizmas A. Vienuolio legendose nėra ornamentinis puošybiškumas, išviršinis žaismas spalvomis. Geriausiose legendose jis kartu ir konstrukcinis elementas, kuriuo pagrįsta aprašymų sandara. Jis, be kita ko, vaizdų judėjimo kryptis, tarsi meninis polius, į kurį krypsta legendos spalvų spektaras. Superlatyvizmas reiškia ne statišką ir atsitiktinį ryškių spalvų išdėliojimą, bet, svarbiausia, jų tarpusavio sąveiką, judėjimą, jų daugiopius santykius. Ką tik pažymėtas judėjimas didžiausio intensyvumo link — tik vienas iš to judėjimo atvejų bendroje vaizdų dinamikoje. Tačiau legendoje jis labai dėsningas — netrukus jį atrandame tos pačios legendos siužete: vienuolių prakeikimas lygiai tokiu pat principu išplėtotas, kaip ir ankstesni nagrinėti aprašymai. Tik jis čia kur kas ryškiau frazuotas — tiesiog pakopomis stiprinant prakeikimo motyvą: pradžioje vienuolius prakeikia mirštantis pasiuntinys, po to gamta, o įtampos viršūnę pasiekia didingai ramiuose Kristaus žodžiuose.

Taigi superlatyvizmas A. Vienuolio legendose ne atskirų reiškinių grandinė, bet daugiau sistema. Atskira kokybė, iškelta iki aukščiausio laipsnio, paprastai projektuojama į kitas, susieta su jomis, o ne paliekama savarankiška, be daugiopos atramos vaizdų sistemoje. Ką reiškia „Užkeiktųjų vienuolių“ pradžioje iškeliama aplinkybė, kad legendoje piešiamas laikotarpis Gruzijai buvusi sunkiausioji gadynė? Ar tai tik dėl pamėgimo viską superlatyvinti atsitiktinai mesta detalė, neturinti pateisinimo vėlesniame kontekste? Tačiau jei gruzinų nebūtų ištikusi didelė nelaimė, jei jie nebūtų buvę taip smarkiai nuvarginti, jiems tikriausiai nebūtų buvę reikalo giliausią žiemą siųsti pasiuntinius į neprieinamą vienuolyną; jie būtų susidoroję su neganda savo jėgomis. Taigi nebūtų nė legendos... Tačiau „baisiausios gadynės“ reikšmė tuo nesibaigia. Į vienuolius buvo kreiptasi būtent didžiausios nelaimės atveju, todėl jų nusikaltimas tuo didesnis, juo didesnė Gruziją ištikusi neganda. O juo didesnis nusikaltimas, juo didesnis prakeikimas krinta ant vienuolių galvų. Juo didesnis nusikaltimas, juo įspūdingesnį kelių pakopų prakeikimo vaizdą galima sukurti, net panaudoti antgamtinių jėgų įsikišimą. A. Vienuolio legendoms gana būdinga ta superlatyvistinė kokybių priklausomybė — „juo... juo“. Juo didesni draugai buvo Alibėjus su Dvalibėjum, tuo nuožmesni pasidarė vėliau priešai („Kruvinojo keršto uola“). Ši priklausomybė ne sykį atsispindi ypatingose legendų sintaksinėse konstrukcijose, kur vienas dalykas tarsi stengiasi pralenkti kitą: „Juo pikčiau veržėsi priešai į bokštą, juo karščiau juos atgal stūmė gruzinai“. (Plg. V. Krėvės „Gilšė“: „Žiūri, aukšti jo dvarai, o berno dar aukštesni, plačios jo dirvos, o berno dar platesnės“ ir t.t.)

Neretai legenda kuria savo vaizdus, eidama kokybių išskyrimo ir jų intensyvinimo keliu. Smuikininkas labai skyrėsi iš kistynų, pastarieji — iš kitų tautų. Kistynai buvo labai laimingi, tačiau turėjo vieną bėdą, ku-

rios neturėjo aplinkinės tautelės — dvasios Dzuaro kaimynystę. O tai ir buvo išskirtinė ir lemtinga aplinkybė. Vienuoliai visada padėdavo savo tautiečiams nelaimėje, tačiau tą kartą nepadėjo: tai buvo išskirtinis atvejis ir tuo pačiu lemtingas. Apskritai, legenda ima tik išskirtinius, lemtinigus, svarbiausius dalykus. Ji tuo panaši į istoriją, kuriai irgi svarbūs tėra būdingieji ir, galima sakyti, išskirtiniai faktai. Tai, kas pasirinktoje faktų grupėje vidutiniška, menka, legendai, kaip ir istorijai, mažai terūpi. Neatsitiktinai legenda yra liaudies istorija, t.y. maždaug tas pats, kas tam tikrą išsivystymo laipsnį pasiekusiai visuomenei — istorijos mokslas. Kaip žinoma, kasdieninį gyvenimą vaizduojančioje („realistinėje“) literatūroje išskirtinumą retai terandame. Visi reiškiniai vaizduojami individualūs, tačiau nebūtinai jie turi būti nekasdieniški. Tuo tarpu legenda, padavimas, mitas veržiasi iš kasdienybės į nepaprastumą, ryškumą, medžiagos atrankoje vadovaudamiesi išskyrimu, akcentavimu.

Aukščiausio laipsnio kokybės legendose tarpusavyje derinamos labai įvairiai, tačiau neretai jų santykiai pagrįsti arba paralelizmu, arba kontrastu. Tiek paralelinis, tiek kontrastinis derinimas apima daugelį legendos komponentų (ne tik gretutinius), jungia vaizdus į tam tikras grupes, kuria iš jų sistemą. Bendriausiais bruožais imant, paralelizmas atsiranda dėl minėto legendos pamėgimo operuoti intensyviausiomis spalvomis — pasirodžiusi viena tirsta spalva tuoj pat reikalauja sau atitinkamos atsvaros — atitinkamo intensyvumo spalvos. A. Vienuolio legendose tokio paralelizmo labai daug. Čia mums rūpi pabrėžti tik paralelizmo ir antgamtinių jėgų santykį. Būdinga, jog tos jėgos pasirodo ten, kur koks nors reiškinys pasiekia nepaprastą intensyvumą. Tai atsvara tam reiškiniui. Vienuolių nusikaltimas toks didelis, kad įsikiša net antgamtinės jėgos. Smuikininko grojimas paskutinį vakarą buvęs toks įstabus, jog net visagalė kalnų dvasia atkreipia į tai dėmesį. Kistynų tauta buvusi tokia laiminga, kad šito niekaip kitaip nepaaiškinsi, kaip tik tuo, jog ji buvo Alacho mylimiausioji. Platelių grafaitė, dėl savo kaprizo pražudžiusi ištikimą tarną, irgi negali išsivaduoti iš ramybės neduodančio skenduolio priekaištų; jos nusikaltimas tarsi pasveriamas, įvertinamas fantastinio šauksmo motyvu, kaip ir vienuolių nusikaltimas — paties Kristaus įsikišimu. Tas pats ir baladėje, kuri iš esmės yra to paties sąlyginio tipo kūrinys, kaip ir legenda, su nereta antgamtinių jėgų intervencija. Perkūnas trenkia į Čičinską tada, kai jo nusikaltimai viršija bet kokią ribą. Taigi fantastika yra to paties legendai būdingo superlatyvizmo išraiška, vienas jo atvejų. Antgamtinių jėgų įsikišimas galimas tada, kai žmogaus veikla išeina už vidutinybės, kasdienybės ribų. Tik jas perėjus, galimas žmogaus ir antgamtinio pasaulio kontaktas; šiaip jos yra atskiros jėgos. Ir graikų dievai dažniausiai bendraudavo su tokiais žmonėmis, kurie kuo nors pasižymėdavo — grožiu, jėga, protu ir t.t.

Salia paralelizmo legendų spalvos dažnai derinamos kontrastu. A. Vienuolis (kaip ir V. Krėvė padavimuose) mėgsta gretinti įvairius istorinius laikotarpius, laiko atkarpas, turinčias kontrastingą prasmę. „Samgori dykumoje“ — tai tautos negandų ir laimingų dienų kontrastai, „Amžinajame smuikininke“ — tai tarpukalnės praeities ir dabarties priešpastatymas. Tokio gretinimo užtiksimė ne vienoje legendoje, ir jis atspindi būdingą A. Vienuolio mąstymo ypatybę — laiką rašytojas visada suvokia kaip keitimąsi. Mūsų prozoje tokį laiko supratimą pirmiausia pademonstravo J. Biliūnas; A. Vienuolis, V. Krėvė toliau plėtė jį. Jau pirmosiose legendose juntami tokio mąstymo pradai; kur kas ryškesni jie vėlesniuose kūriniuose.

Tačiau legendų kontrastai — ne tik laiko atkarpų gretinimas. Štai anksčiau nagrinėtas vienuolių pasilinksminimo vaizdas. Matėme, kaip jis išplėtojamas iki didžiausio intensyvumo. Ir visą tą vaizdą rašytojas, pasiekęs jo intensyvumo viršūnę — aprašęs, kaip reaguodavo į pasilinksminimą kalnų ereliai ir taurai, tarsi nukerta: „Bet štai sugausdavo vienuolino varpai. Vienu akimirksniu nutildavo muziką ir šūkavimai. Vienu metu sustodavo vienuoliai ir lankstydamiesi imdavo žegnotis ir melstis...“ Taigi tolesnis vaizdas staigiai kontrastiškas. Ir visos vėlesnės nuobodžios, baugios dienos priešpastatomos buvusiam pasilinksminimui. Kontrastingę (nors ir kitokio pobūdžio) prasmę turi legendoje ir tas faktas, jog vienuoliai visada padėdavę savo tautiečiams nelaimėje, tačiau tik šį vienintelį kartą atsisakę. Tai (kaip ir ankstesni kontrasto atvejai) rodo, jog A. Vienuolis legendas daug kur grindžia staigiais posūkiiais, jog vaizdų plėtojimasis šio žanro kūriniuose daug kur tiesiog reiškia netikėtumų žaismą, kuris buitinio pobūdžio kūriniuose galėtų atrodyti kaip nusižengimas logikai, nuoseklumui. Čia turime apskritai aptarti motyvavimą, kuris kiek kitoks, negu buitiniuose kūriniuose. Taikant tokių kūrinių logiką, pavyzdžiui, „Užkeiktiesiems vienuoliams“, galima daryti priekaištą, jog legenda nemotyvuoja svarbiausio dalyko — kodėl gi vienuoliai šį kartą, būtent didžiausios gruzinų nelaimės metu, atsisakę padėti, jei jie visada paremdavo tautiečius? Kuo pagrįstas tasai išskirtinis atvejis, juo labiau, kad pradžioje, išklausę pasiuntinių, vienuoliai, „ilgai nesvarstę, be ginčų, visi vienu balsu nutarė kuo veikiauusiai atseikėti du maišus aukso, atiduoti pasiuntiniams ir dargi patys palydėti juos nuo kalno“. Bet rašytojas neat-sako į šį klausimą. Sekančiame sakinyje jis tiesiog konstatuoja, kad vienuoliams staiga pagailo aukso ir jie nusprendė ne tik jo neduoti, bet netgi išnešti į kalnus. Ir viskas. Taigi lemtingiausias vienuolių nutarimas mažiausiai motyvuojamas, tiesą sakant — nemotyvuojamas. Rašytojas siužete daro staigiausią posūkį, tačiau kam ateis į galvą priekaištauti autoriui, kad jis čia nusižengia įprastinei logikai. Priekaištas galimas tik nesuvokus legendos poetikos, pritaikius jai svetimus motyvavimo principus.

Staigus posūkis atspindi bendrą legendos meninę logiką — kontrasto, išskirtinumo logiką. Staigus priešpastatymas legendoje yra vienas pagrindinių principų, kuriuo laikosi legendos, kaip sąlyginės konstrukcijos, kaip savotiško žaidimo, prasmė. Kaip galėjo vienuolių kelyje išdygti pasiuntinys ir reikėjo jį nudurti? — atskirai imant, šis faktas atrodo gerokai panašus į nesusipratimą. Kaip galėjo tas pasiuntinys, be kita ko, atsidurti už vienuolyno sienų, jei visi pasiuntiniai turėjo būti vienuolyne, laukdami vienuolių nutarimo ir, be abejo, tikėdamiesi, jog bus išklaustas jų prašymas? A. Vienuolis ir čia neaiškina, o tik konstatuoja: „Išėję už vartų ir apsižvalgę nakties tamsoje, buvo jau besileidžią nuo kalno žemyn, tik staiga prieš juos išaugo kaip iš po žemių vienas pasiuntinių“. Taigi ir čia toks pat staigus, nelauktas posūkis, paremtas ta pačia „neįtikima“ logika, kaip ir ankstesnis „nemotyvuotas“ vienuolių pasigobėjimas aukso. Bet rašytojas čia laikosi pasirinktos meninės logikos. Vienuolių nutarimas iešti aukso į kalnus, pasiuntinio nudūrimas — tai pakopos į vis sunkesnę nusikaltimą, į superlatyvizmą.

Toks motyvavimas nėra atsitiktinė vien „Užkeiktųjų vienuolių“ ypatybė. „Amžinajame smuikininke“ ji taip pat pasirodo, ir pasirodo tokio pat lemtingumo siužetiniame posūkyje, kaip ir vienuolių legendoje. Čia turima galvoje keistojo smuikininko griežimas paskutinį vakarą. Visą laiką legendoje buvo tikinama, kad smuikininkas norėjęs kuo greičiau ištrūkti į laisvę — niekas negalėjęs jo sulaikyti: nei turtai, nei gražuolės. Taigi, „trigubai daugiau dienų atidirbęs prie imamo rūmų“, smuikininkas turėjo kuo greičiau stengtis ištrūkti iš tarpukalnės, kai tik jam buvo grąžinta laisvė. Bet, užuot skubėjęs, smuikininkas nežinia kodėl pasilieka griežti ir net jaudinasi, palikdamas kistynus. Taigi ir čia toks pat nelauktas posūkis — priešingas visam tam, kuo buvo tikinamas skaitytojas. Tačiau legendoje jis suprantamas, logiškas — jį pateisina bendra superlatyvistinė kūrinio struktūra.

Kiek tokie staigūs posūkliai psichologiškai motyvuoti? Iš tiesų, svarstant motyvavimo klausimą, kartais labai sunku pasakyti, kodėl viename kūrinyje koks nelauktas posūkis mūsų neįtikina, o kitame su dar netikėtesniu dalyku mes susitaikome kaip su psichologiškai pateisinamu, pripažindami, kad visiškai taip ir galėjo būti, nors tai kiek nelaukta. Tikriausiai čia daug reiškia bendra kūrinio atmosfera, nuteikianti skaitytoją tikėti autoriumi. Bet, žinoma, to nepakanka — posūkis vis dėlto turi turėti atsparos pačioje vaizdų psichologijoje, jis turi atsiremti bent nematomomis, neišryškintomis, tačiau realiomis galimybėmis. A. Vienuolio legendose psichologinis motyvavimas daug kur ir yra paremtas būtent galimybėmis. Vienuoliai visada padėdavo tautiečiams, tačiau ar tai reiškia, kad jiems buvo visiškai svetimas egoizmas? Ar negalima daryti prielaidos, kad jie, gal būt, ne sykį kažkur širdies gilumoje pagailėdavo to, ką duodavo savo

tautiečiams? Ir kodėl vieną kartą negalėjo tai labai ryškiai ir apibendrintai iškilti? Vienuolių atsisakymas padėti yra realizuota egoizmo galimybė, glūdėjusi, gal būt, labai giliai, nematoma, nejaučiama, tačiau reali, ir ji legendoje iškyla.

Kuo pagaliau paaiškinamas netikėtas pasiuntinio pasirodymas ir jo nužudymas? Motyvai kiek kitokie, tačiau taip pat pagrįsti vidine kūrinio logika. Nelauktas pasiuntinio atsiradimas ir jo nužudymas reiškia nuoseklią ankstesnio motyvavimo plėtimą. Jei vienuoliai nusprendė neduoti aukso, jei jiems jo pagailo, tai šį motyvą galima plėsti ir toliau: juk dėl aukso, egoizmo net žudoma. Rašytojas čia plėtoja vieną kartą pasirinktąją galimybę — pasiuntinio nužudymas suvokiamas kaip pakopa į didesnį nusikaltimą. Apskritai, vienuolių kriminalinis nusikaltimas — puikus motyvas išvystyti bendram nusikaltimo vaizdai. Su juo prasideda ir didingai dramatiškas prakeikimo paveikslas, pasiekias, kaip žinoma, didžiausio intensyvumo. Kaip esminiam kūrinio motyvui, jam negali kenkti tokia nereikšminga smulkmena, jog pasiuntinys vargu ar galėjo pasirodyti ten, kur jis pasirodė. Pasiuntinys turėjo pasirodyti, ir jis pasirodė. Rašytojas čia nuosekliai pasinaudoja legenda būdingu išskirtinumu, atsitiktinumu, reta tikrovės galimybe. Kad ne vien šios legendos autorius taip daro, rodo ir V. Krėvės padavimas „Užkeikta merga“. Šviedrys pabėga iš lenkų nelaisvės, palikęs ten savo mylimąją, padėjusią jam pabėgti. Bet kaip jis bėgs vienas, jei jie dar turi susitikti, jei toji kunigaikščio duktė, Šviedriui žuvus, turi virsti akmeniu, kuris iki šiol tebestūkso ir kurio atsiradimą padavimas turi „paaiškinti“. Ir Šviedrys grįžta atgal į priešų kraštą mylimosios, ir tiesiog sutinka ją girioje, prie pilies, vieną bevaikštinėjančią, tarsi susitarus. Buitiniu požiūriu vertinant, tai didžiausias atsitiktinumas, rečiausia galimybė, tačiau ji čia visiškai tinka, ir niekam neateis į galvą reikalauti detalesnio motyvavimo. Legenda čia neišeina už savo meninės sistemos, savo taisyklių ribų, nes naudojimas reta arba labai reta galimybe reiškia tą pačią išskirtinumo poetiką, apie kurią buvo kalbėta anksčiau, nusakant svarbiausius superlatyvizmo bruožus.

Legendų poetikai suvokti labai būdingi jų gamtos vaizdai. Rašytojas čia plačiai naudojasi labai senomis, tačiau ir visada jaunomis antropomorfizmo priemonėmis, būtent priemonėmis, jo teikiamomis galimybėmis, bet ne pačiu antropomorfizmu, kuris jei ir turėjo kadaise savo tiesioginę prasmę, tai dabar seniai beliko tik konstrukcija, priemone — personifikacija. Gamtą rašytojas dažniausiai sugyvena (ypač ankstyvosiose legendose ir apsakymuose). Ji pakeliama iki žmogaus, įjungiamą į jo veiklos, psichologijos ratą. Iš čia garsiosios A. Vienuolio prozopopėjos, stiprinančios legendų aprašymų dinamiką, sukuriančios savitą pasaulio vaizdą, kuriame viskas vieninga, sužmoginta. Viena ryškesnių prozopopėjų — tai Tereko ir Kistynėlės vaizdas „Amžinajame smuikininke“. Tai ne įprastinis

konstatuojantis gamtos aprašymas, bet kone siužetinis vaizdas, įvykis, pilnas dramatiškumo, aistros. Terekas ir Kistynėlė — tarsi du įsimylėjęliai, besiveržiantys vienas į kitą. Prozopopėja — tai žmogiško prado projekcija į daiktų, gamtos pasaulį. Tokia projekcija apskritai vyrauja A. Vienuolio kūryboje; prozopopėja — vienas tos projekcijos atvejų. A. Vienuolio legendos atspindi naują Europos literatūros kryptį, prasidėjusią maždaug su impresionizmu. Ji, be kita ko, reiškė kitokį žmogaus ir gamtos santykį. Mechanistinis pasaulio supratimas (čia ir pozityvizmas su natūralizmu) žmogaus ir gamtos bendrumo ieškojo, stengdamasis surasti žmoguje tuos pačius dėsnius, kaip ir gamtoje (iš čia biologizmas natūralizme), o naujoji kryptis daugiau ėmė domėtis žmogaus sąmonės, jo veiklos atspindžiais gamtoje. Mechanistiniam žmogaus supratimui mažai terūpėjo žmogaus projekcija gamtoje, o dabar ji ėmė darytis pagrindiniu dalyku, suvokiant pasaulį. Ne kas yra pati gamta savaime, bet kaip ją suvokia būtent žmogus tam tikromis psichologinėmis aplinkybėmis — štai tos krypties esmė. Senajam mitų, padavimų, legendų pasauliui būdingas antropomorfizmas literatūrinėje legendoje atgijo naujosios meno krypties pažadintas. Tokio savotiško metaforiškumo randama ne tik A. Vienuolio ano meto beletristikoje, bet ir tuo pat metu kūręsio M. K. Čiurlionio tapyboje („Ramybė“ ir kt.). Juk ne vienas šio dailininko kūrinių irgi savitiškos metaforos — prozopopėjos, su ryškia žmogaus pasaulio projekcija gamtoje, gamtos sužmoginimu. Gamta jam daug kur rūpi ne pati savaime, bet tuo, kuo ji panaši į žmogaus pasaulį, kuo ji jam artima. Panašiai ir A. Vienuolio legendose. Aplinka čia ir tiesiog žmogiinama, ir naudojama žmogaus pasauliui atskleisti. Pirmąjį atvejį gerai išreiškia prozopopėjos, nors ne vien jos. Ant-
rajam atvejui pailustruoti irgi galima rasti nemaža pavyzdžių. Štai kad ir minėtasis vienuolių pasilinksminimo vaizdas. Kaip žinoma, jis baigiamas štrichu, jog žvėrys nerasdavę kalnuose vietos ir t.t. Ką reiškia tas peršokimas nuo tiesioginio puotos vaizdo prie gamtos? Ar tai tikrasis gamtos vaizdavimas? Savaime aišku, kad rašytojui čia rūpi ne pati gamta, bet žmonių pasaulio reiškinių charakteristika; gamta tik priemonė jiems apibūdinti. Tas pats ir su daugkartiniu pasiuntinio prakeikimo aidu „Užkeiktuosiuose vienuoliuose“. Jo sąlygiškumas dar aiškesnis — rašytojas čia nefiksuoja, kaip tas aidas kartojasi, bet jam rūpi tuo parodyti vienuolių vidaus pasaulį, jo klaikumą, suvokus padarytą nusikaltimą. Žodžiu, vaizdas yra veikėjų pasaulio projekcija gamtoje, ne pati gamta. Tą pačią reikšmę turi ir šis įžanginis smuikininko grojimo vaizdas:

„Visa aplinkui nutilo, nustebo ir įsiklausė.

Dargi visuomet paniuręs, susimąstęs ir vis kažkuo nepatenkintas žilasis Kazbekas, išgirdęs stygų verksmą, staiga nusikratė nuo savo galvos debesis, prasklaidė kaktoje raukšles ir vienu kartu tartum nudžiugo ir nustebo, lyg išgirdęs tai, apie ką jis tiek amžių mąstė.

Nustojęs baisiai kaukti, įsiklausė ir Terekas, ir Kistynėlė, ir nebylės uolos, ir kalnų dvasia Dzuaras“.

Anksčiau, smuikininkui grojant, visi gėrėdavosi jo smuikavimu. Tačiau paskutinį vakarą nieko tiesiog nesakoma apie įspūdį klausytojams. Įspūdis čia išreiškiamas, perkeliant žvilgsnį į gamtą, ją sugyvinant ir joje stengiantis užfiksuoti to įspūdžio nepaprastumą. Tai kur kas sudėtingesnis vaizdavimo būdas, negu vienuolių pasilinksminimo aprašyme, prakeikimo aidų kartojimesi. Žvėrys po ledynus galėjo blaškytis iš tiesų išgąsdinti pasilinksminimo, besikartojantį aidą vaizduodamas, rašytojas primena, kad prakeikimas vienuoliams vis naujai pasigirsdavo atsitiktiniuose kalnų garsuose, o čia nepaliekama jokių aiškinamųjų, tarpinių grandžių. Užuoat aprašinėjęs, jog smuikavimas buvo toks nuostabus, kad aplinka nuo jo tarsi įgavo kitą pavidalą, rašytojas praleidžia tą „tarsi“ ir sako, kad iš tiesų visa gamta sukluso, virtusi gyvomis esybėmis. Taigi čia tiesiog įžengiama į personifikacijos pasaulį. Dėl to vaizdas tampa dar sąlygiškesnis, formališkesnis, įprastinio vaizdavimo čia visiškai nėra, gamta čia sąlyginė konstrukcija įspūdžiui išreikšti. Ir visas vaizdas čia tik sudėtinga žmogaus projekcija į gamtą.

Kam reikalingas toks vaizdas? Kokią jis turi prasmę „Amžinojo smuikininko“ vaizdų sistemoje? Jis — pakopa tolesniam antgamtinių jėgų įsikūsimui ruošti. Gamta čia sužmoginta, t. y. paversta sąlygine konstrukcija, kaip ir vėlesniame kulminaciniame vaizde, kur pasireiškia kalnų dvasia Dzuaras — tokia pat sąlyginė, poetinė konstrukcija. Tačiau šioji dvasia poetiniu požiūriu dar sąlygiškesnė konstrukcija, ji turi dar daugiau meninio abstrahavimosi ir apibendrinamųjų požymių, negu ankstesni vaizdai. Gamtos reiškiniams „paaiškinti“ čia sukurtas atskiras fantastinės būtybės paveikslas; jis atitrauktas nuo gamtos, pastatytas virš jos. Tai naujas gamtos sugyvinimo etapas, tolesnis personifikacijos laipsnis, negu paprasta prozopopėja.

Taigi gamta ir žmogus A. Vienuolio legendose vieningi, ir ta vienybė remiasi žmogaus, o ne gamtos primatu. Tai naujas bruožas, palyginus su natūralizmo poetine mokykla. Apskritai, A. Vienuolio pirmosiose legendose atsispindi Europos literatūros posūkis nuo natūralizmo prie romantinės pasaulėjautos meno. Tačiau tasai posūkis — tai ne senojo romantizmo restauracija, o tik tam tikrų jo bruožų atgijimas XIX a. pabaigoje (neatsitiktinai kai kurie to meto meno reiškiniai apibendrinami neoromantizmo vardu). Pirmiausia tai subjektyviojo prado sustiprėjimas mene, jo iškėlimas meniniu pasaulio suvokimo principu. „Amžinajame smuikininke“ bei „Užkeiktuosiuose vienuoliuose“ (kaip ir kitoje to laiko A. Vienuolio kūryboje) tasai pradai gana stiprus.

Pačiais bendriausiais bruožais sugretinus A. Vienuolio ankstyvųjų legendų poetiką su minėtomis naujomis literatūros apraiškomis, atrodo,

jog šių legendų superlatyvizmas bus daug kuo giminingas spalvinei neo-romantizmo vaizdų egzotikai. Kaip impresionistai ir neoromantikai, A. Vienuolis mėgsta ryšias, intensyvias spalvas. Apskritai, legendos išaugusios ne natūralizmo poetinėje atmosferoje. Pats gėrėjimasis gamta — ryškus legendų bruožas — neturi nieko bendra su natūralizmu; tai jau kitas gamtos suvokimo etapas.

Legendose esama ne tik spalvinės egzotikos. Visas A. Vienuolio vaizduojamas Kaukazas atrodo nekasdieniškas, egzotiškas pasaulis, ir rašytojas stengiasi išreikšti tą jo neįprastą savitumą. Paskutiniame XIX a. dešimtmetyje ir pačioje mūsų amžiaus pradžioje Europos literatūra buvo platokai pasinešusi į tolimų ir nežinomų kraštų pasaulį (Kiplingas, Stivensonas, Konradas ir kt.), tarsi ieškodama atokvėpio po intensyvių kritinio realizmo pastangų, analizuojant kasdieninę artimiausios buities rutiną. Egzotikos būta ne tik geografinės, bet ir istorinės (mūsų XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios romantizmas — labai savita tokių reiškinių paralelė). Vakarų Europoje literatūra tos egzotikos ieškojo Indijoje, Polinezijoje, arabų ir kituose kraštuose, rusų literatūra — daugiausia musulmoniškaime Rytų pasaulyje (Buninas ir kt.). V. Krėvės orientalizmas (indiškoji tematika, „Dangaus ir žemės sūnus“), piramidžių motyvai M. K. Ciurlionio paveiksluose yra tų pačių minėtų Europos meno tendencijų apraiškos lietuvių kultūroje. „Amžinasis smuikininkas“ neabejotinai atspindi epochos aspiracijas meniškai suvokti musulmonišką pasaulėžiūrą bei pasinaudoti Rytų poetika. Tai ištiesai musulmoniškos pasaulėjautos legenda, su fatalistine Korano lemtimi, poetiniu Alacho aukštinimu. Apskritai, ne vienas įvaizdis čia pasiimtas iš Korano. Fatalistine pasaulėjauta legendoje pasinaudota labai vykusiai, nors, savaime aišku, kad čia ji tik sąlyginumas, poetinė konstrukcija. Kartu ji ir egzotika, kaip ir visas Kaukazas tuometinėse A. Vienuolio legendose.

О ПОЭТИКЕ ЛЕГЕНД А. ВЕНУОЛИСА

Юозас СТОНИС

Резюме

Кроме рассказов, романов и драм, видный литовский писатель А. Вenuолис написал немало легенд. В статье описывается поэтика легенд писателя. В начале статьи отношение литературной легенды к фольклорной, принципы освоения писателем фольклорных форм определяются как стилизация. Литературная легенда — это условная поэтическая конструкция, в которой своеобразно используются художественные средства народного творчества. В изучаемых произведениях А. Вenuолиса ярко проявляется характерная склонность леген-

ды наделять изображаемые явления крайне интенсивными, редкими, а также резко контрастными чертами. Это суперлативизм, во многом определяющий всю поэтическую структуру легенды. Проявления этого свойства можно найти в разных элементах произведения, не только в чертах фантастических персонажей. Даже общее движение образов легенд А. Видуолиса и психологическая мотивация их нередко определяется законом суперлативизма. Отсюда резкие повороты сюжета, неожиданные поступки действующих лиц. Фантастика легенд — это непосредственное проявление суперлативизма. В отношениях человека и природы в легендах А. Видуолиса преобладает персонификация, т. е. наделение природы человеческими свойствами, а не объективное изображение явлений природы. Поэтика ранних легенд А. Видуолиса связывается с другими похожими явлениями литовской литературы и искусства и рассматривается как своеобразная параллель к явлениям неоромантизма в европейских литературах.

ON LITERARY EXPRESSION IN A. VIENUOLIS' LEGENDS

Juozas STONYS

Summary

Legend was an abiding interest of the prominent Lithuanian writer A. Vienuolis (1882—1957). The article deals with the poetics of his legends. At the beginning of the paper the relation of the literary legend to the folk-legend, or one of the main principles of assimilation of folklore by a writer is defined as stylization. The literary legend represents a conventional poetical structure which assimilates certain forms of folklore in a peculiar way. The works analysed show distinctly the disposition of the legend to provide the phenomena and personages described with utmost intensive, rare, and contrasting properties. This can be named as superlativism and it determines to some extent the whole structure of the legend. The manifestation of this principle can be observed in various components of a legend, not only in fantastic personages. It can be traced even in the development of descriptions and in the psychological motivation of the plot. The supernatural, fantastic elements can also be explained as the manifestation of this important principle. Personification, i.e. endowing nature with human characteristics, prevails in the descriptions of nature over the objective representation of it. At the end of the article the poetics of A. Vienuolis' early legends is regarded in connection with similar phenomena of the Lithuanian art and literature and they are treated as a peculiar parallel to the phenomena of neoromanticism in other European literatures.